

Memoria autobiografică și lumea textuală a inadaptabilității în poezia lui Gheorghe Grigurcu

[Autobiographical memory and the textual world of alienation in Gheorghe Grigurcu's poetry]

Marta SEVERIN

Moldova State University, Chișinău
“Dunarea de Jos” University of Galați
martaseverin5@gmail.com

Abstract

In this article, we aim to demonstrate the importance of evoking autobiographical memory in Gheorghe Grigurcu's poetry, looking at how the poet's memory contributes to constructing meaning for the reader based on their own experience, helping to form a textual world of maladjustment.

According to cognitive poetics, the reader creates his or her textual world as a result of reading a text. Aesthetic emotion, combined with self-representations (one's view of the world, beliefs, aspirations, desires), paves the way for the reader's understanding of the interaction between the creative self and its autobiographical memory. The totality of feelings, emotions, experiences, and even traumas form the long-term memory known as autobiographical memory. Through the lens of cognitive poetics, autobiographical memory is not just a socio-historical fact, but reflects how the poet's experiences are mentally represented and how they are communicated to the reader through poetic language.

Keywords: cognitive poetics, textual world, autobiographical memory, poetry, modernism

Ca o nouă abordare și interpretare literară care plasează în prim-plan cititorul ca receptor activ, poetica cognitivă se ocupă de procesele mentale cum ar fi atenția, imaginația, percepția și chiar emoția, facilitând înțelegerea triadei: textul liric – memoria autobiografică – identitatea poetului. Primul care a propus termenul de **lume textuală** este profesorul Paul Werth. El stabilește că lumea textuală este formată din sub-lumi deictice, epistemice și atitudinale, opinie împărtășită de Joanna Gavins (Joanna Gavins, 2003), precum și de Peter Stockwell (Peter Stockwell, 2002), ambii cercetători în sfera poeziei și lingvisticii cognitive. Sub-lumea deictică oferă informații despre ancorarea eului liric în dimensiunea spațio-temporală; sub-lumea epistemică conturează gradul de cunoaștere, certitudine sau incertitudine a vocii lirice din text; sub-lumea atitudinală reliefează tonul, afectivitatea și atitudinea eului poetic din poezie. (G. Brone, J. Vandaele, 2009) Aceste sub-lumi conlucrează în procesul de construire a lumilor textuale ajutând cititorul să se ancoreze spațial și temporal în textul lecturat (deictic), favorizând cunoașterea lumii (epistemică) și evaluând viziunea asupra lumii (atitudinală).

Pornind de la afirmația lui Gheorghe Grigurcu (Dora Pavel, 2009) că „ne alinăm supărarea provocată de prezent, idealizând trecutul”, identificăm o legătură indisolubilă între memoria autobiografică și opera lirică a poetului. În poemul intitulat **Memoria** - „Aproape fără viață e moartea/ așa cum îi stă bine să fie/ aproape fără moarte e viața/ așa cum îi stă bine să fie/ dar memoria le face/ să se-apropie/ până la indistinție”, poetul pune în lumină importanța memoriei autobiografice pentru a elucida simbioza dintre *viață* și *moarte*. Memoria este promotorul activ-cognitiv ce oferă valoare celor două concepte antagoniste prin experiența trăită pe viu. Cititorul este somat să-și reactiveze propriile amintiri în legătură fie cu un deces

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

ce a provocat traume, fie cu o naștere a cuiva ca reluare a vieții. Lipsa sub-lumii deictice (cu ancorare spațio-temporală concretă) orientează cititorul spre un eu liric reflexiv. Sub-lumea epistemică ce marchează ambiguitatea dintre *viață* și *moarte* legitimează certitudinea abolită de ultimele versuri în care realitatea/ lumea este percepută în mod subiectiv. Sub-lumea atitudinală, deși absentă prin afirmații concrete, se poate identifica prin judecata implicită din versul *așa cum îi stă bine să fie*, cititorul identificând tonul lucid și atitudinea resemnată a poetului.

O anumită amintire o declanșează pe alta formându-se o rețea de rememorări nuanțate de imagini: „Nu-ți mai încap în privire atâtea imagini/ când nu ești atent încep să se reverse...” (**Nu-ți mai încap în privire**) sau „Nimic nu mai intră nimic în această oglindă/ în care-ai îndesat prea multe imagini...” (**Saturație**). Într-un studiu dedicat memoriei autobiografice, semnat de Fabrice Berna, Mehdi Bennouna-Geene și Jean-Marie Danion, se afirmă că „Memoria autobiografică corespunde memoriei trecutului nostru personal. Ea cuprinde un set de urme ale experienței trăite (emoții, imagini, resentimente) raportate la evenimentele importante din viața noastră, la cunoștințele despre noi înșine sau despre trecutul nostru, crezurile noastre. Din acest motiv, memoria autobiografică poate fi considerată ca *memorie a sinelui*”. (Concetta, Maria 2016)

Chiar dacă poetul ne reliefează niște „Amintiri lacunare ofilite hârbuite/ serbede vlăguite ferfenițite/ strâmbe scâlâmbes șchioape/ cavernoase secătuite mioape/ penibil umilindu-se-n fața Veciei/ doar-doar se va-ndura de ele” (**Amintiri**), acestea conturează ideea că la fundamentul operei lui Grigurcu se află memoria autobiografică care debordează, în care „dau din colț în colț amintirile/ neștiind dacă să mai țină seama de tine/ ori să se risipească iarăși/ în orizontul care le-așteaptă”. (**Călătorie în vagonul restaurant**) Recurența termenilor *amintire/ amintiri/ memorie* (în peste șaiszeci de poeme) subliniază importanța pe care poetul o oferă acestei sfere rememorative: „Cât de umile sunt amintirile mele/ din forfota senzuală-a mării metropole/ cum un portmoneu gol...” (**Pe Calea Victoriei**). Sub-lumea deictică ce ancorează eul poetic într-un trecut irecuperabil, într-un spațiu aglomerat și străin pentru el, evidențiază prezentul în care se regăsește poetul melancolic, cu conștiința fragilă în fața memoriei. Comparația dintre amintiri și portmoneul gol depășește sfera insuficienței, sugerând deziluzia și deprecierea. În contextul creat, sub-lumea atitudinală se construiește în versurile *cât de umile* – identificându-se dezamăgirea și tristețea, precum și în *cum un portmoneu gol* ce denotă lipsa importanței amintirilor în fața unui prezent sufocant.

Constelația traumelor poetului a început din copilăria dezrădăcinată de refugii și sărăcie și a continuat la vârsta maturității când s-a confruntat cu moartea mamei și a bunicii maternel, cu moartea tatălui survenită în urma perchezițiilor din casă, cu moartea animalelor de companie față de care și-a îndreptat toată afecțiunea. Lipsa unui loc de muncă, concedierea din motive irelevante, și nu numai, au pus bazele unui cortegiu de inadaptabilitate și suferință. Pe lângă aceste aspecte, Gheorghe Grigurcu mărturisește că încă din copilăria veselă și plină de afectivitate s-a întâmplat să sufere subit „o fractură gravă a ființei sale sufletești, ca și cum i s-ar fi rupt coloana vertebrală. Din pur senin, din nimic a apărut această traumă”. (D. Pavel, 2009) Lumea a devenit ostilă și neprietenoasă, fapt ce a accentuat încă din copilărie starea de inadaptabilitate. Astfel, poetul aduce la lumina tiparului versuri ce prezintă sub-lumi deictice ce vizează aspecte spațio-temporale ale timpului suprimat în fața suferinței: „Nici amintire nu-i și nici speranță/ ci doar Prezent care le mistuie pe amândouă/ cum vinul poate fi-ndoit cu apă/ o suferință îndoită cu ea însăși”. (**Semn de carte**); O sub-lume atitudinală ce creionează de

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

asemenea această stare de a unui *eu* ce-și dorește evadarea întâlnim în poemul **Fereastra**: „Deschizi fereastra spre-albastrul/ cerului atât de intens încât pare/ o culoare de doliu”.

Culoarea preferată a poetului Grigurcu – albastru – ce reprezintă legătura cu Dumnezeu și cunoașterea absolută, preia starea sufletească a poetului devenind o culoare sumbră, a doliului. Experiența estetică a cititorului este marcată de emoțiile exprimate în culori (albastru intens). Culoarea *doliului* rezultă că nu este negrul, ci albastrul închis și concentrat, ceea ce pentru cititor devine o apăsare interioară. Imaginea sinestezică reliefează o frumusețe încărcată de suferință. Fereastra, ca simbol al deschiderii către lumină (Chevalier, 1990), se prezintă ca o speranță pentru atenuarea suferinței lăuntrice a poetului, ca o experiență spirituală chiar, însă, Grigurcu constată „...cât de greu e să umpli/ un gol cu un obiect”. (**E ușor**)

Zbuciumul eului liric contras în simboluri „reacționa instinctiv la expulzarea de care eram lovit din partea majoritarilor imbatabili”, însă, în același timp „mă închideam într-un egotism amar ce-mi exceda voința”, afirmă poetul.(D. Pavel, 2009) Sub-lumile epistemice din versurile poemului **Demnitate** reflectă incertitudinea pe care o simte eul poetic într-o lume care l-a marginalizat și conturează, pe de altă parte, lumea posibilă în care poetul și-ar fi găsit liniștea sufletească: „Dacă-aș mai putea pleca încă o dată/ dacă-aș putea părăsi de bunăvoie Paradisul/ din care am fost izgonit...”, însă, dezamăgirea nu pregetă să apară în **Sfaturile către mine însumi**: „10. Să nu-ți închipui (din trufie, din teamă, din spirit de imitație) că/ adâncimile versului îți aparțin./ În ele fermentează Lumea,/ care te-a și părăsit”. Subliniind inadaptabilitatea emoțională, dar și cognitivă a poetului, versurile creionează abandonul simțit de poet într-un spațiu care îi refuză prezența. Sub-lumea atitudinală transpune izolarea și respingerea unui eu liric care nu reușește să se adapteze.

Rememorările poetului inserate în versuri sunt întrepătrunse de traumele pe care nu le-a putut depăși. Amintirile, cu încărcătura lor emoțională, sunt ilustrate într-un limbaj poetic plin de simboluri: „Un absolut mic familiar/ un absolut așternut cum un punct pe-o hîrtie/ (și tensiunile se iveau pe bolta grandioasă/ în vijelii în turbioane/ se prefăceau în suferințe/ în deziluzii mute...” (**Grafie**) Pornind de la o simplă *ivire*, și ajungând la *vijelii*, poetul maximalizează efectul unei lirici de reflecție. Viziunea poetului surprinde contragerea universului într-un singur punct subliniind vulnerabilitatea ființei în fața destinului. Natura este complicele predilect al poetului ce-și plânge suferința lăuntrică în așteptarea unui antidot. Neliniștea și neîmplinirea interioară formează un „cifru al specificului uman”, afirmă poetul Grigurcu, deoarece aceste sentimente sunt propice creației: „Mult mai ușor se comunică suferința decât bucuria”,(D. Pavel, 2009) iar veșnica căutare a poetului după împlinire și cunoaștere absolută se revelează în poemul **Final**: „Cât de greu sosește lumina cât de greu/ lumea se reîntoarce la sine/ ți-ar trebui un plâns subțirel de copil/ să-ntrebe crengile de la fereastră/ cum se vor descurca/ dintr-odată fără dorințele tale...” Cunoașterea absolută implică o continuă frământare sufletească, iar suferința devine mijloc de purificare și un „instrument al mântuirii”, constată Grigurcu. (D. Pavel, 2009) Conform convingerii lui Gheorghe Grigurcu, „suferințele izvorâte din zonele mai adânci ale firii omenești, (...) dobândesc alura unei discipline. Rod al duratei existențiale pe termen îndelungat, astfel de suferințe se angajează a ne acompania aidoma unor alergători de cursă lungă”. (D. Pavel, 2009)

Astfel, **Prin ani**, viziunea poetului devoalează formarea unui ritual al ființei de a conviețui cu inadaptabilitatea și suferința ce se prezintă „indisociabile de viața noastră morală în genere”(D. Pavel, 2009): „Prin ani, prin regăsiri mai limpezi/ uit că trăiesc./ Și-mi pierd memoria-n mișcările mâinilor./ (...)/ Pe cîmp uit să mă plimb: privesc/ cum furnicile-și îngroapă/

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

orice durere-n mușuroi”. Memoria autobiografică se reflectă în *uitarea* proprie, în *pierderea memoriei*, în gestul *mișcării mâinilor* și în privirea/ contemplarea la actul *furnicilor de a-și îngropa durerea*. Sub-lumea deictică a unui timp *uitat* marchează dezorientarea poetului într-o lume neprimitoare. Pierderea poetului în memoria gesturilor corpului evidențiază amintirile care devin vagi cu trecerea timpului, conturând astfel, sub-lumea epistemică a amneziei.

Gestul *furnicilor de a-și îngropa durerea* se asociază atitudinal cu dorința poetului de a-și distruge amintirile/ traumele dureroase. Aceste sub-lumi ce făuresc uitarea și dorința pierderii memoriei participă la construirea lumii textuale a inadaptabilității eului poetic într-o lume austeră și impersonală. Acest sentiment include o revoltă față de mediul ostil. Astfel, poetul identifică în sine sa „o stranie revoltă împotriva spontaneității, hazardului, efemerului...”, (D. Pavel, 2009) versuri pertinente în acest sens regăsindu-se în poemul **De primăvară și Cinematograf**: „*revoltător* de scurt e răgazul/ (nu e nici noapte nici zi)/ dar adâncul se-nșurubează-n pământ...”; „... obrazii ți se *revoltă* se colorează/ de-un trecut netrăit cum viitorul/ și totuși al tău”. Revolta acompaniată de o falsă resemnare militează pentru corectitudine și adevăr ca principii fundamentale pentru poet. În poezia sa pulsează spiritul de revoltă prin recurența întrebării **De ce?** De vreme ce în lume predomină nedreptatea și neadevărul, poetul nu reușește să se adapteze și să se resemneze. Versurile expun concepția filosofică a poetului ce nu poate lua poziție neutră în fața a ceea ce s-a întâmplat și ceea ce i s-a întâmplat: „Când tac amintirile când povestesc câte ceva/ despre-o perfecțiune ce se preschimbă treptat în taclale/ cafeaua dă-n foc liliacul înflorit se miră la fereastră/ tv.-ul nu-l mai deschizi/ când trăiești doar să-ți dai dreptate de azi pe mâine/ răsfoind o carte pierdut în gânduri încremenind/ pentru totdeauna aidoma unei pagini”. (**Când tac amintirile**) În sub-lumile deictice și epistemice de mai sus, cititorul poate observa cum poetul încearcă și îi reușește alienarea, depășirea suferințelor, „prin actul scriptic”, poruncind reducerea poeziei treptat „... la un singur cuvânt/ apoi la o singură literă/ apoi la un singur punct/ care-n liniștea-i monahală/ poate visa cuvântul”. (**George**) Memoria autobiografică stă la baza formării mai multor lumi textuale ce proiectează un eu liric inadapdat, suferind, revoltat și marginalizat.

Spiritul de revoltă al poetului se datorează refuzului de a-i fi controlată propria conștiință. Oficialitatea vremii a fost jignită prin „absența oricărei prestații propagandistice din parte-mi, ceea ce a dus la diverse măsuri de marginalizare și punițiune împotriva unuia ce s-a încumetat a *fluiera în biserică*. Adică în templul valorilor *consacrate*, unde se cuvenea să intru smerit, cu fruntea penitent plecată și să efectuez genuflexiuni în fața idolilor”, mărturisește poetul. Atitudinea răzvrătită, dar corectă a poetului l-a angajat într-un dublu război – cu sine însuși și cu cei implicați în marginalizarea sa. În acest sens, poetul menționează că „Mai crâncen decât războiul celor două roze/ războiul norilor în dimineața Amarului Târg/ dezgustător de dulceagă...” (**Mai crâncen decât**)

Viziunea poetului asupra lumii este conturată în sub-lumea deictică ce prezintă *dimineața* care ar fi trebuit să însemne un nou început, plin de vigoare, dar aici denotă un reper temporal marcat de tensiune și conflicte interioare. Sub-lumea epistemică din *războiul norilor* contribuie la conturarea unui spațiu confuz și tulbur, iar oximoronul *dezgustător de dulceagă* ce construiește sub-lumea atitudinală evidențiază repulsia față de valorile și realitățile superficiale care înconjoară poetul. În sfera sub-lumii epistemice întâlnim o metaforă ce subliniază caracterul intertextual al creației lui Gheorghe Grigurcu. Apelul la *războiul celor două roze*, implică un fapt istoric care a avut loc în Anglia (1455-1487), marcând un conflict civil de 30 de ani, protagoniștii fiind două părți rivale ce luptau pentru tron. Făcând referire la

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

acest eveniment, eul poetic nu accentuează doar contextul istoric, ci și bogăția literară surprinsă în simbolistica acestui eveniment. Din punct de vedere politic și istoric, războiul ilustrează un conflict mai degrabă exterior. Poetul explorează conflictul ca un fapt interior ce înfățișează complexitatea trăirilor într-o lume contradictorie ce nu furnizează pace, ci un continuu conflict. Cititorul simte fractura identității poetului, dar și impactul imaginilor vizuale ale rozelor – ca elementele frumuseții și delicateții – metamorfozate în imagini ale conflictului și agresivității. Universul de luptă este înțeles ca o lume unde tronează contradicțiile, ca un spațiu veșnic în forfotă și în lipsă de soluționare. Complexitatea lumii reprezentată în creația poetică oferă o viziune personalizată a poetului Grigurcu, provocând cititorul să reflecte asupra problemelor și curiozităților existențiale.

În concluzie, putem evidenția că memoria autobiografică din poezia lui Gheorghe Grigurcu nu este o simplă rememorare într-o manieră pasivă a amintirilor, ci un proces cognitiv primordial în conturarea lumii textuale a inadaptabilității. Prin evocarea memoriei autobiografice, eul poetic își reconstituie trecutul într-un mod subiectiv și, implicit, afectiv. Lumea textuală a inadaptabilității prinde contur în mintea cititorului prin sub-lumea deictică discontinuă, prin provocarea de a înțelege realitatea și lumea, precum și prin sub-lumea atitudinală ce devoalează resemnarea, revolta și refuzul a tot ce este superficial. Cititorul participă la construirea sensului, iar memoria autobiografică reprezintă un cadru cognitiv pentru reconstituirea unui eu liric marcat de dezechilibru. Inadaptabilitatea nu este enunțată doar prin limbajul poetic, ci și experimentată atât la nivel cognitiv, cât și somatic.

Referințe bibliografice:

- Brone, G., Vandaele, J. 2009. *Cognitive Poetics. Goals, Gains and Gaps*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter. 569p.
- Chevalier, J., Gheerbrant, A. 1993. *Dicționar de simboluri*, vol.1 A-D. București: Editura Artemis. 503p.
- Concetta, Maria La Rocca. 2016. *L'écriture des émotions: approches cognitives et neuro-esthétiques*: în teza de doctorat în științe umanistice. Université De Catane. 492p.
- Pavel, D. 2009. O provocare adresată destinului. *Convorbiri cu Gheorghe Grigurcu*.
- Steen, G., Gavins, J. 2003. *Cognitive Poetics in Practice*. London: Routledge. 185p.
- Stockwell, P. 2002. *Cognitive Poetics, An introduction*. New York and London: Routledge. 193p.
- Werth, P. 1999. *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse*. London: Longman. 410p.